

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ MODERN APPROACHES TO THE PROBLEM OF VOCATIONAL WORK

Стаття присвячена проблемі профорієнтації серед учнів та інтегрування нових форм і методів роботи з використанням електронних технологій у цю діяльність. Проблема профорієнтації, безумовно, є громадською, позаяк саме від неї залежить стан суспільства, розвиток ринку праці, зайнятість населення, можливість виявлення талантів і спрямування їх у найбільш сприятливі сфери діяльності. Викладається, що основною проблемою профорієнтаційної роботи є подолання або зведення до мінімуму виникаючих протиріч, які існують між об'єктивними потребами суспільства в достатній і збалансованій кадровій структурі і суб'єктивними професійними бажаннями і прагненнями молоді, яка не може або не хоче підлаштуватися під реалії сьогодення. Розглядаються стратегії професійного вибору і освітні траєкторії старшокласників у разі реалізації професійного вибору. Пропонуються основні напрями профорієнтаційної роботи зі старшокласниками. Акцентовано на неготовності старшокласників до свідомого вибору професії, а саме особистісній, емоційній, інформаційній. Наведено результати дослідження професійного самовизначення старшокласників. Результати досліджень, проведених Центром психологічного діагностування та тренінгових технологій «Інсайт» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, показують, що значна частина випускників шкіл не має сформованих планів професійного самовизначення і не робить усвідомленого вибору професії. Розглянуто, що сучасними інноваційними формами профорієнтації є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, професійні проби, «Один день з життя студента», рекламна інформація, сайт закладу освіти. Виявлено, що не менш важливим є формування у старшокласників комплексу «м'яких навичок» (soft skills), необхідних для успішного самовизначення.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, старшокласники, сучасні підходи, самореалізація, самовизначення, заклади вищої освіти.

The article is devoted to the problem of vocational guidance among students and the integration of new forms and methods of work with the use of electronic technologies in this activity. The problem of career guidance, of course, is public, as it depends on the state of society, labour market development, employment, the ability to identify talents and direct them to the most favourable areas of activity. It is stated that the main problem of career guidance work is overcoming or minimizing the contradictions that exist between the objective needs of society in a sufficient and balanced staff structure and the subjective professional desires and aspirations of young people who cannot or do not want to adapt to today's realities. Strategies of professional choice and educational trajectories of high school students in the implementation of professional choice are considered. The main directions of vocational guidance work with high school students are offered. Emphasis is placed on the unpreparedness of high school students for a conscious choice of profession, namely personal, emotional, informational. The results of the study of professional self-determination of high school students are presented. The results of a study conducted by the Centre for Psychological Diagnosis and Training Technologies "Insait" Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University show that a significant number of school graduates do not have established plans for professional self-determination and do not make informed choices. It is considered that modern innovative forms of career guidance are the use of information and communication technologies, professional tests, "One day in the life of a student", advertising information, the site of the educational institution. It was found that it is no less important for high school students to form a set of "soft skills" necessary for successful self-determination.

Key words: career guidance work, high school students, modern approaches, self-realization, self-determination, institutions of higher education.

УДК 37.017:331.548
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.26.15>

Кочубей Т.Д.

д.пед.н.,
професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Міщенко М.С.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Одне із завдань сучасної освіти – підготовка молоді до вибору професії і успішного здійснення професійної діяльності у дорослому житті. На кожному етапі освіти ця функція тісно пов'язана з іншими напрямками соціалізації учнівської молоді – навчанням і вихованням. Однак чомусь ефективність тільки системи професійної освіти (закладів вищої освіти та коледжів) заміряють за якістю професійної підготовки і кількістю випускників, працевлаштуванням за фахом після закінчення закладу освіти.

Усвідомлений вибір молодими людьми своєї майбутньої професії є одним з важливих рішень, багато в чому визначає їхню подальшу життєву стратегію, а також чинить можливий вплив на їхню подальшу діяльність і якість життя. Швидко змінюваний світ, глобалізація, зростання рівня конкуренції на ринку праці,

відмирання «старих» і поява нових професій – це та реальність, для орієнтації в якій необхідні відповідні знання та навички. Нині у світі спостерігається посилення вимог ринку праці до рівня професійної підготовленості кадрів, і це призвело до того, що суспільство все частіше і частіше порушує питання про проблеми профорієнтації молоді. Тому усвідомлений підхід до вибору майбутньої спеціальності виступає як індикатор розуміння соціальної і професійної ролі у суспільстві.

Розвиток та самореалізація молоді є безумовною суспільною цінністю. Запровадження комплексної професійної орієнтації має стати одним з інструментів для реалізації цілей і завдань сталого розвитку України на період до 2030 року в напрямках «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти

та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» та «сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх» [3, с. 7].

Окреслимо наукові результати, отримані іноземними фахівцями, зокрема: Дж. Голланд (США) створив систему професійної орієнтації молоді; С. Фукуяма (Японія) розробив систему професійних проб для учнів; науковці Німеччини Х. Арімонд, Л. Буссхофф, Е. Ваннак, В. Герцог, С. Декен, Х. Дібберн, А. Лумпе, Б. Майер, М. Ноєншвандер, Г. Ратчинські, К. Шобер, Ф. Штрук, Й. Шуді та інші обґрунтували і впроваджують систему професійної орієнтації у навчальних закладах різного типу; науковці Російської Федерації Л. Мітіна, М. Пряжніков, М. Чистяков, С. Чистякова, Г. Резапкіна, Н. Родичева, В. Сахарова розробили низку профорієнтаційних методик та запровадили у навчально-виховний процес профорієнтаційні курси.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до проблеми профорієнтаційної роботи.

Актуальність профорієнтації як суспільної проблеми викликана необхідністю подолання протиріч між потребами суспільства і професійними спрямуваннями молоді.

Професійна орієнтація – це узагальнене поняття одного з компонентів загальнолюдської культури, що виявляється у формі турботи суспільства про професійне становлення молодого покоління, підтримки і розвитку його потреб, інтересів, нахилів та здібностей. Вона покликана допомогти кожному з молодих людей у його професійному самовизначенні. Своєю чергою професійне самовизначення – це результат свідомого і самостійного вибору молодою людиною своєї майбутньої професії в умовах ринку праці [1].

Натепер здебільшого випускники шкіл мають слабе уявлення про свою майбутню професію, а також про знання і навички, які їм потрібні. Це призводить до того, що люди розчаровуються у вибраній ними професії або все життя працюють не на своєму місці, або йдуть отримувати іншу спеціальність. В обох випадках люди витрачають кілька років свого життя на здобуття освіти, яка не виправдовує їхніх очікувань. У результаті фахівець має 2–3 дипломи, але при цьому не може знайти роботу.

Неправильний вибір свого професійного спрямування також позначається на неправильному і неусвідомленому виборі закладу вищої освіти і подальшої професії.

Напрями профорієнтаційної роботи можна розділити на дві групи:

– профілактику професійного становлення особистості, коли в міру можливого виникнення проблем старшокласників готують до

подолання труднощів у професійному самовизначенні;

– оперативну допомогу у вирішенні проблеми, коли особистість відчуває труднощі, зумовлені невпевненістю, некомпетентністю, а також пасивністю і безпорадністю, внутрішніми перешкодами, що заважають вибрати заклад вищої освіти або отримати місце роботи і зберегти його за собою [4].

Проблеми профорієнтації зростають, але і розширюються її можливості. Завдання всіх фахівців, що працюють у цьому напрямі, полягає в підвищенні мотивації учнів до самостійного професійного самовизначення. Тут можуть допомогти інформаційно-комунікаційні технології. Бурхливо розвивається комп'ютерна техніка, Інтернет є реальним ресурсом для оновлення форм і принципів профорієнтаційної роботи.

На думку Г. Черушева та А. Синякова, нині поширюється досвід профорієнтаційної роботи ЗВО та шкіл із застосуванням сучасних інформаційних технологій, мультимедійного обладнання, створення сторінок у соціальних мережах тощо. Це урізноманітнює інформаційні джерела, дає змогу абітурієнтам ознайомитися з усіма новинами і подіями, що відбуваються у ЗВО, своєчасно отримати консультацію, взяти участь у інтелектуальних та культурно-творчих заходах, конкурсах, олімпіадах, які пропонує навчальний заклад [5, с. 109].

Найважливішим етапом професійного самовизначення людини є професійна адаптація. На цьому етапі виявляються недоліки попередньої професійної орієнтації і професійної підготовки, здійснюється процес формування нових установок, потреб, інтересів у сфері праці та, нарешті, виявляється, наскільки життєві плани виявилися реальними. Тому адаптація є своєрідним критерієм ефективності профорієнтаційної роботи з молоддю [2].

Використання інформаційних технологій у профорієнтаційній діяльності забезпечує вільний доступ до інформації, що зацікавить, активізує інтерес молоді до комп'ютерних технологій:

– допомагає формувати готовність до самостійного аналізу своїх основних нахилів та здібностей;

– дає можливість орієнтовно виявити свої особистісні та професійні інтереси і схильності;

– формує уявлення про професію як найважливіший вигляд соціальної діяльності сучасної людини, про ті вимоги, які професія висуває людині;

– допомагає задати собі життєві та ціннісні орієнтири.

Таким чином, сучасний підхід до організації профорієнтаційної роботи зі старшокласниками пов'язаний з необхідністю розвитку засобів продуктивного навчання на творчій,

пошуково-дослідницькій основі, що безпосередньо пов'язано з необхідністю активної інформатизації навчального процесу, підвищення ІКТ-компетенції учнів як інформаційної основи їхнього професійного самовизначення, використання переваг Internet для творчого пошуку наукової інформації і активного використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Насамперед для організації профорієнтаційної роботи необхідно розробити форми і методи соціального партнерства вишу із загальноосвітніми школами, установами середньої професійної освіти, з центрами зайнятості населення та потенційними роботодавцями з питань професійного самовизначення молоді. Крім того, необхідно використовувати сучасні інноваційні технології та забезпечити вільний доступ учнів і студентів до інформаційних профорієнтаційних ресурсів.

Комплексно вирішувати завдання професійного самовизначення допомагає мережа Internet. Це можуть бути сайти ЗВО, центрів зайнятості населення, підприємств і організацій, де концентрується інформація про спеціальності вишів, профілі бакалаврату, підготовку в магістратурі, професії і можливості працевлаштування, підвищення кваліфікації у системі додаткової професійної освіти. У Internet досить багато інформації про рейтинги навчальних закладів, затребуваність їхніх випускників, форуми, де розгортаються дискусії про якість освіти.

Натепер більшість освітніх установ мають власні сторінки в Internet, і знайти їх буває досить просто за допомогою відомих пошукових систем або по базах даних на освітніх порталах. Використання глобальної мережі різко підвищує увагу молодих людей до освітніх установ, збільшує інтерес до профорієнтації загалом. Наявність власного сайту (Web-сторінки, web-ресурсу) дозволяє установі оперативно надавати інформацію, обмінюватися досвідом з колегами, проводити конференції (відеоконференції), здійснювати зворотний зв'язок, публікувати пресрелізи та проводити рекламні акції. В перспективі можливе створення електронної енциклопедії, «музеїв профорієнтації», проведення різних заходів безпосередньо в мережі. Саме на персональному сайті освітнього закладу можна дізнатися найбільш докладну і достовірну інформацію про правила прийому, спеціальності, додаткові освітні послуги та інше.

Серед основних рекламних заходів, що проводяться вишами, можна виділити такі як: розробка, видання та перевидання інформаційно-реklamних матеріалів (буклетів, електронних презентацій, відеороликів) для абітурієнтів з інформацією про ЗВО і спеціальності професійної підготовки. Рекламна інформація (наочні форми агітації у вигляді афіш, оголошень, відеороликів з інформацією про діяль-

ність вишу і спеціальності) також розміщується у соціальних мережах, які є популярними нате-пер у молодіжному середовищі.

Використання цих ресурсів допомагає молодим людям та їхнім батькам визначитися з вибором майбутньої професії. Також є можливість організації різних профорієнтаційних заходів, так чи інакше пов'язаних із застосуванням технічних новинок у школах.

Завдяки застосуванню ІКТ освітні установи можуть проводити конкурси серед майбутніх дизайнерів, архітекторів, педагогів, психологів, програмістів тощо з метою виявлення та підтримки талановитої молоді в галузі вибраної сфери діяльності, пропагуючи тим самим можливість інформатизації в тій чи іншій професії.

Особистісна, емоційна, інформаційна неготовність старшокласників до свідомого вибору професії є однією з головних причин. Це підтверджують результати соціологічних і психологічних досліджень, проведених останніми роками Центром психологічного діагностування та тренінгових технологій «Інсайт» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, які говорять про те, що значна частина випускників шкіл не має сформованих планів професійного самовизначення і не робить усвідомленого вибору професії, їх вибір не ґрунтується на знаннях про свої здібності і можливості, особистісні особливості.

На питання про те, що знають учні про свою майбутню професію, отримані такі відповіді:

- знають усе – 8%;
- знають досить багато – 42%;
- знають, але не досить – 43%;
- не знають нічого – 7%.

Тобто 50% респондентів не володіють достатньою мірою інформацією про свою майбутню професію, тому виникає необхідність ознайомлення з нею.

На питання «Хто або що вплинуло на професійний вибір респондентів?» отримані такі відповіді:

- батьки і близькі родичі – 46%;
- друзі і знайомі – 10%;
- засоби масової інформації – 23%.

На питання про те, яку вони хотіли б отримати освіту (домагання в сфері освіти), отримані такі відповіді:

- повну середню освіту – 3%;
- професійну освіту – 22%;
- вищу освіту – 75%.

На питання «Яка посада була б для тебе достатньою?» отримані такі відповіді:

- робочий – 6%;
- службовець – 6%;
- керівник відділу – 19%;
- керівник підприємства (фірми) – 33%;
- керівник галузі – 6%;
- не змогли відповісти – 30%.

Важливим питанням на часі є: як активізувати старшокласників, як допомогти їм зорієнтуватися і вибрати свідомо свою майбутню професію. Ми бачимо вирішення питання в комплексному підході до організації роботи із супроводу професійного становлення старшокласників з визнанням особливої важливості психологічного складника цього процесу.

Проведення професійних пробучнів є одним з оптимальних способів організації професійного самовизначення, внаслідок якого учні отримують відомості про елементи діяльності різних фахівців, що дозволяє дізнатися професію зсередини. При цьому учні на власному досвіді дізнаються про свої індивідуальні якості і здібності, а головне, можуть самі співвіднести свій природний і накопичений потенціал до вимог конкретної практичної діяльності в різних сферах праці. Метою проходження кожним школярем циклу професійних проб є не тільки вибір конкретної професії, яка виявилася найбільш близька і цікава у разі занурення в неї. Не менш важливе завдання – формування у старшокласників комплексу «м'яких навичок» (Soft Skills), необхідних для успішного самовизначення: здатність оцінювати успішність своєї діяльності, «себе в професії» і якість продукту, створеного в ході професійних проб; готовність обґрунтованого вибору; вміння бачити прогалини у своїх знаннях, навичках та особистих якостях, які необхідно доопрацювати, щоб успішно навчитися і працювати у вибраній сфері діяльності.

Також сучасним підходом профорієнтаційної діяльності є «Один день з життя студента», де старшокласники можуть дізнатися багато цікавого про студентське життя, відвідати лекції, семінари та спортивний зал, побувати в лабораторіях і наукових центрах, взяти участь у цікавому заході закладу вищої освіти.

На нашу думку, рання профорієнтація учнів передбачає впровадження нестандартних прийомів:

- запрошення для бесіди відомих у своїй професії людей;

- запрошення дітей до участі в майстер-класах у навчанні, наприклад на ювеліра, художника, музиканта чи гончаря та ін.;

- використання ігрових методів (екскурсії в популярні нині міста професій, рольові ігри). Профорієнтаційні ігри дозволяють за допомогою моделювання та імітації процесів вийти на аналіз і вирішення важких практичних проблем, забезпечити формування культури мислення, управління, підвищення майстерності спілкування. Важливо підтримувати інтерес.

Учням важливо спробувати, відчути себе в тій чи іншій ролі;

- шкільні конкурси на базі області та країни, дослідницька діяльність в шкільних гуртках, де діти мають можливість поглиблено вивчити хімію або астрономію, доторкнутися інтелектуально до таїнства права або вишити тонкий малюнок.

Таким чином, правильно вибрана професія сприяє задоволеності процесом праці та її результату, дає можливість максимального прояву творчості, кращого емоційного настрою, більш повного здійснення своїх життєвих планів. Ефективність професійної орієнтації учнів багато в чому залежить від правильно вибраного підходу до організації профорієнтаційної роботи в освітньому закладі. Дуже важливо, щоб кожна людина правильно вибрала свою майбутню професію з урахуванням індивідуальних особливостей, які виражені в її фізичному розвитку, інтересах, схильностях, характері, темпераменті. Впровадження інформаційних технологій у таку найважливішу сферу розвитку особистості, як вибір майбутньої професії, допомагає істотно підвищити ефективність профорієнтаційної роботи.

На нашу думку, сучасними інноваційними формами профорієнтації є застосування інформаційно-комунікаційних технологій, професійні проби, «Один день з життя студента», рекламна інформація, сайт закладу освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка програми підвищення ефективності професійного самовизначення старшокласників для психологів загальноосвітніх шкіл.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васенкина С.Н. Концепция профессиональной ориентации учащихся общеобразовательных учреждений в современных условиях. *Гуманитарные научные исследования* (электронный журнал). 2015. № 11. URL: <https://human.snauka.ru/2015/11/13082>.

2. Грищенко В.И. Концепция компетентностного подхода и профильное воспитание в школе. *Высшее образование сегодня*. 2008. № 2. С. 81–84.

3. Професійна орієнтація у новій українській школі. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/konceptczija-profori%D1%94ntaczii%CC%88-dlyagromadskogo-obgovorennya-16_12_20-.pdf.

4. Пряхников Н.С. Активизирующая профконсультация: теория, методы. Москва, 2015. 494 с.

5. Черушева Г.Б., Синяков А.В. Актуальні проблеми профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти: соціально-економічний контекст. *Статистика України*. 2020. № 2–3. С. 107–116.